

Vestmannen

Nr. 9

Bergen, 20. november 1994

10. årgang

Ungdom i brodden i Aasen-rørsla Arbeidsutvalet i Aasen-sambandet til Nidaros

Alle som er komne litt til års hugsar kor samnorsktruande målreformistar frå krigen eller tidlegare frygdefulle fortalde at vestmenn og aasenfolk var fossilisera og sjølvdauden nær. Dette skrøyvet dreiv sume på med i minsto til 1970-talet.

Slikt var lett å koma i hug på årsmøtet til Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag i Fensal i Bergen laurdag 22/10. Stoda er umsnudd. Ingen skal hovera yver alder, ung eller gamal, men sume usaklege argument slær attende på opphavskjelda. Det er leivningane av målreformismen som er ufræve og avaldra no. Dei nye formennene i Aasen-sambandet, Roar Madsen, og i VM, Lars Bjarne Marøy, er baa ungdomar. Dei avlyste formenn som òg er unge folk!

Formannen i Aasen-sambandet, Jon Askeland, leidde møtet, Svein E. Kvamsdal i Vestlandske Mållag la fram årsmeldingi for VM. Rekneskap for lagi la kassastyrarane fram, motsvarande Torolv Hustad og Olav Urdal.

Frammøtet til årsmøti kunde ha vore betre, og grunnen til dette er helst at møtet fall saman med jubileet til eit anna stort

lag i Bjørgvin, der mange vestmenn er med. Men stemning og framtidsvon var god.

Ludvig Jerdal sa gode og sterke minneord um kjende vestmenn som hev gjenge burt siste året: Bjarne Fidjestøl, Bergen, Eirik Steinnes, Hovsherad i Lund, Knut L. Måge, Ullensvang, og Olav H. Hauge, Ulvik, den store og vidkjende diktaren, med eit av dei mest sermerkte forfattarskap i landet bak seg, han som ein stad skreiv:

«Eg stend eg, seddu.

Eg stod her i fjor òg eg, seddu.

Eg kjem til å stå her eg, seddu.»

Ordskipti var friske og livlege, og det var ein årvaken møtelyd som høyrde Ola Breivega tala um ortodoks kristenliv. Tidi vart i år òg i knappaste laget. Alle val var samrøystes. Det same var fyreteljningane: Um Noreg-namnet; um A-infinitiv i nynorsk; um stadnamn; krav um Nidaros-namnet til 1000-årshøgtidi for byen; motmæle mot språkleg vandalisering av klassiske salmar, dikt og litterære tekster. Og ei fyreteljning til styri um å å styrkja samskiptnaden. (Meir frå møti s. 2).

Fyrste framandordboki i nyprint?

Framandorbok av Severin Eskeland kom i 1919 og var «Tilleggsbok til bladet For Bygd og By». Både av praktiske, språkhistoriske og antikvariske grunnar er det ynskje um at denne grunnleggjande fullnorske framandordboki skal koma att. Boki er eit nybrottsarbeid, og ho er framleis nyttande so langt ho rekk. Framandordboki er på 80 sidor og kjem i tilfelle i fotografisk avprent (faksimile).

Me bed alle som vil kjøpa boki, melda ifrå. Skriv kor mange bøker du ynskjer. Pris til fyreåt-tingarar høgst kr 90,-.

Send eit ord til **Vestmannen, 6143 Fiskåbygd**
(Telefon 70 02 14 29)

I dette bladet:

Ungdom i brodden i Aasen-rørsla	1
Tankehorn	1
Styret i Vestlandske Mållag	2
Styret i Ivar Aasen-sambandet	2
Namn i Nordhordland	2
«Norge» jamstelt med «Norge»?	2
Vestmennene vil styrkja laget	2
Hovden-spel på Sunnmøre	2
Bladpengar Vestmannen 1995	2
J. Kr. Noreg-Norge	3
Vestmannalaget	3
NMU med klåre standpunkt	3
Gåvor	3
Sagt	4
Halvard Bergwitz: Noreg og Europa	4
Gudmund Harildstad:	
Dikt frå Dovre (bokmelding)	4
Fridtjof Sørbø:	
Skyldnaden til Norsk språkråd	5
Språkrådet (Telefonen)	5
Remi Moen: Målungdom i Vesterleid	6
Ortodoks kristentru	7
Ludv. Jerdal: Eirik Steinnes burte	7
Hans Sørbø: Illvilje mot i-målet	8
Jostein Krokvik: Nytt fleirbandsverk frå Heggland (bokmelding)	9
Lars Bjarne Marøy/Grete Riise:	
Både i-mål og a-mål moderne	10
Olav Aarflot: «Norsk Riksmål»	10
Johan Schulze: Steinar Schjøtti	11
Arne Horge: Grensegang	12
Olav H. Hauge: Dikt	13
Leidulv Hundvin: Ferd til Gryllefjord	14
Godt Bragr-møte	15
Husrom i Bergen?	15
Nye bøker	15
I sams strev for målørkt	16
Kåre Lunden um nasjonalstaten	16
Sluttordet	16

Tankehorn

Med tid og trott
kann ein myket vinna.

Norsk ordtøkje
etter Ivar Aasen

Styret i Vestlandske Mållag

Svein E. Kvamsdal hev ei tid ynskt avløyning på formannsplassen i Vestlandske Mållag. Denne gongen lukkast det å finna viljug avløyning, og etter årsmøtet 22. oktober 1994 hev Vestlandske Mållag dette styret:

Lars Bjarne Marøy, formann; Svein E. Kvamsdal, Volda (ny); Ingebjørg Gilberg, Bergen; Helga E. Mehl, Rosendal; Torolv Hustad, Bergen; Ellen Vabø, Bergen; kassastyrar Olav Urdal, Uggdal.

Ettersynsmenn: *Asbjørn Opdal og Harald Dalland.*

Varamenn: *Bodil Haug, Bergen; Alv Askeland, Ute; Eigil Lehmann, Bergen; Haldor Slettebø, Oslo; Olav Bakken, Bergen; Jon Askeland, Bergen; Sveinung Ones, Bergen.*

Det nye styret i

Ivar Aasen-sambandet

Den tidlegare formannen i Aasen-sambandet, Jon Askeland, ynskte avløyning på årsmøtet 22. oktober 1994, og etter samrøystes val er styret no slik samansett:

Roar Madsen, Bodø, formann. Sjur Nørdestebø Moshagen, Nidaros (ny); Hans Olav Brendberg, Nidaros; Jon Askeland, Bergen (ny); Sigurd Sandvik, Halsøy Kloster. Kassastyrar: Torolv Hustad. Ettersynsmenn Stein-Eirik Foss og Frøydis Lehmann.

Varamenn:

Inger Indrebø Eidissen, Oslo; Jardar Eggesbø Abrahamsen, Nidaros (ny); Bodil Haug, Bergen; Gunnar Gilberg, Bergen; Bård Eskeland, Oslo.

Arbeidsutvalet i Aasen-sambandet skal no leggjast til Nidaros.

Namn i Nordhordland

Fyreteljing til stadnamn-

konsulent og kartverk

Årsmøtet i Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag den 22. oktober 1994 hev med undring sétt at Stadnamnkonsulent for Vestlandsregionen hev tilrådd a-former i Nordhordland i namn som *vika, brua*. Målføri hev æ (*vikjæ, brunæ*) og me kann ikkje skyna at a-form her er i samsvar med reglane i Stadnamnlovi.

I-form er det naturlege for slike stadnamn i Nordhordland, noko folk på lokalplan ogso hev ynskt. Subsidiært måtte dialektform på æ vera i samsvar med fyremåli for Stadnamnlovi.

«Norge» jamstelt med «Noreg» i nynorsk?

Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet gjorde på det sams årsmøtet i Bergen sovore samrøystes vedtak:

Me frettar at det på eit sermøte i nynorskseksjonen i Norsk språkråd nyleg kom eit benkeframlegg frå målsmannen for Norsk Rikskringkasting um at at landsnamnet Norge skal jamstellast med Noreg i nynorsk. Jamvel um mange i seksjonen protesterte, tok formannen benkeframlegget upp til røysting. 9 røysta

for framlegget, 4 let vera å røysta, og 1 røyst imot.

Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet vil mæla sterkt imot at NRK gjenom målsmannen sin freistar å skuva landsnamnet Noreg ut or bruk i nynorsk. Og røint prinsipielt vil me understrika at Norsk språkråd ikkje hev nokor fullmakt til å gjera vedtak um landsnamnet. Det er ei sak for Stortinget.

A-infinitiven i nynorsk må bergast

Han er som baugporten på eit skip

Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet vedtok denne samrøystes fyreteljingi på årsmøtet den 22. oktober:

Me ser med uro på den tilstemna til avskipping av a-infinitiven i nynorsk som ovrar seg i kunngjerigar frå riksstyret, i målbruken på Det Norske Teatret, i skuleverket og i massemedia som pressa og kringkasting. Denne formi er den klåraste minningi um det norrøne opphavet til målet, som islensk, færøysk og svensk mål, og det klåraste avviket frå

tysk målbunad med slakk e-vokal i alle ordklassor.

Skal målet berga den norrøne grunnhåttan og sleppa å siga ned til eit slags plattysk underbruk, som tilfellet er med dansk og norsk-dansk, må det ikkje sleppa ned dette avgjorde norrøne målmerket.

Lærebøker og ordbøker må gjeva full rettleiding i bruk av denne formi, i samsvar dei klassiske bokverki av Ivar Aasen og Steinar Schjøtt.

Vestmennene vil styrkja samskipnaden

Årsmøtet i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet som vart halde i Bergen, vedtok samrøystes å oppmoda dei nyvalde styri til å gjera ein samla innsats for styrkjing av samskipnaden. Det må skipast nye lag som vil melda seg inn i samskipnaden og som vil arbeida for klassisk norskt mål samstundes som dei gjeng med i kampen mot den oppløysing og målblendingi som me no merkar, aller mest i pressa og i offentlege dokument.

Hovden-spel på Sunnmøre

I den Kyrkjemusikalske veka i Volda, 31/10-6/11, vart det torsdag 3/11 eit Hovden-spel i kyrkja, «*Syng med gleda* - diktarpresten Anders Hovden i ord og tonar».

Svein E. Kvamsdal stend fram som Hovden, og her er musikk og Hovden-songar. Den sambindande teksti um Anders Hovden er skrivi av Geir Grimstad. Alt er på høgnorsk, som rimeleg er. Kyrkjespelet vart framført i Volda og Ørsta, og truleg andre stader utetter på Sunnmøre og i Nordfjord.

Bladpengar Vestmannen 1995

Bladpengane er hovudinntektskjelda til Vestmannen, og med nr. 9 fylgjer eit postgirokort, ei påminning um bladpengane for 1995.

Bladpengane er som dei hev vore i mange år - 150 kronor for året. For studentar og elevar kostar ei årstinging 100 kronor, og same sum er det høve å nytta for gåvetingingar.

Dei som alt hev sendt bladpengar for 1995, skal ikkje rekna postgirokortet for noko krav. Men me er takksame um dei som ikkje hev betalt, nyttar kortet snarast råd er. Og like takksame er me mot dei som skaffar bladet ein ny tingar eller sender ei gåva.

Westmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Bladstyar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Forretningsfører:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon 55 99 15 25

Prenta hjå:
Nyttrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 0 2 13 07

Noreg - Norge

Det vilde seg so at for nett eit år sidan skreiv me um namni Noreg-Norge på denne plassen. Me heldt oss då til det ålmenne, men kom inn på NRK-tilsette som evnar segja landsnamnet på alle verdsens mål so nær som norsk! Som lesarane veit, fekk saki dagnær vekt no i haust. Nynorskgreini i Norsk språkråd hadde sermøte den 11. og 12. oktober, og på dette møtet kom Herbjørn Sørebo, målsmann for NRK, med eit benkeframlegg um at Noreg og Norge skulde jamstellast i nynorsk. Utruleg nok sette leidaren, Tove Bull benkeframlegget under røysting - prøverøysting, kalla. I strid med vedtektene, for her heiter det i § 3 at ingi sak må takast upp til avgjerd på rådsmøte um ho ikkje er førd på saklista, med mindre rådet samrøystes vedtek dette. På dette seksjonsmøtet var det slett ikkje samrøystes vedtak: 9 røysta for, 1 røysta imot og 4 røysta ikkje av di dei avviste framgangsmåten. Som me ser av røystetalet, var meir enn fjerdeparten av dei nynorske målsmennene fråverande.

Jakob Naadland påviste klårt og endeleg i *Noreg er namnet*, Oslo 1954, at Noreg-namnet hev dei historiske og etymologiske namnerettane; det er vel folk samde um, då visstnok frårekna Tove Bull (sjå Dag og Tid nr. 43). Det heiter framleis Noreg på Island og Færøyane. Og i gamalnorsk tid fanst det einast eit Noreg og eit Noregsvelde.

I daglegtale brukar folk sjølv sagt det namnet som styremaktene hev bruka og som dei trur er rette landsnamnet; hadde den offentlege kverni einast male Noreg like lenge som Norge, hadde dette namnet vore einerådande. Fleire afrikanske statar valde gamle heimerøtte namn som hev vore ute or bruk gjenom ei lang kolonitid. Men um Noreg-nemningi hev møtt spit og motstand, hev namnet endå vore i framsig i offentlig bruk, på pass, frimerke, pengesetlar og dokument. Ofte takk vere utrøyttelig slit av einskildpersonar, som Einfrid Perstølen. Hogg frå einkvan i eigi rekkja i ei trengd stoda, er ikkje ukjent i målreisingsoga, diverre. Knapt nokon med vanleg gangsyn kann vera i tvil um at innføring av Norge-nemningi i nynorsk i dag, vil tyda likvidering av Noreg-namnet. I umdøming og i røynd vilde det verta eit nytt tap for eit mål som hev gjenge gjenom mange og store katastrofetap etter krigen.

Det er snaudt påviseleg at Språkrådet hev vore til gagn for nynorsk frårekna i undantakshøve, målreformistane hev lenge etter målreformismen spela fallitt havt for stort og lett spelerom i nynorskgreini. Rådet hev likevel berre tilrådsrett, og me skynar ikkje at spursmålet um landsnamnet høyrer inn under Språkrådet i det heile. Det er etter vår meining ei sak for høgste politiske instansen i landet, og den instansen er Stortinget. Slik vil kanskje utspelet verta daudfødt.

Likevel hev utspelet på eitt punkt vorte ei utilsikta vekkjing som er av det gode. Målrørsla hev samla reist seg til motstand: Noregs Mållag, Ivar Aasen-sambandet, Vestmennene, Norsk Måldyrkingslag, Norsk Målungdom, alle, tek til motmæle. Eintydeleg og sterkt. Det òg er ein røyndom som kann få framtidfylgior. **J. Kr.**

VESTMANNALAGET

Alle møti på *Bryggens museum kl. 19*, so nær som jolemøtet 15/12.

Torsdag 17. november kl. 19 Olav Nygard-kveld. I sumar var det 110 år sidan diktaren var fødd. Leidulv Hundvin talar og Gunnar Gilberg les Nygard-dikt.

Torsdag 15. desember. Jolemøte. Som vanleg i festlokalet til Kreditkassen (tidlegare Vestlandsbanken) i Allehelgensgata. Prof. Arild Haaland vert hovudtalar. Emne truleg Ibsen. På dette møtet vert det varm mat, pris truleg kr. 150,- for person. Det må tingast plass fyreåt, og dette kann gjerast på novembarmøtet eller yver telefon 55 15 37 32 seinast måndag 12. desember. *Me reknar med at dei nye bøkene frå Bokreidingslaget vert framlagde denne kvelden.*

Torsdag 19. januar 1995. Program er enno uvisst.

Vel møtt til trivelege samkomor!

NMU med klårt standpunkt for Noreg

Norsk Målungdom hadde ikkje gjort noko formelt vedtak um bokmålsnamnet Norge i nynorsk då me spurde leidaren, Gro Morken Endresen, korleis ho såg på spursmålet. Men ho hev ingen vanskar med å svara.

- For oss er ikkje dette noko problem, sa Gro Morken Endresen. Målungdomen hev alltid vore restriktiv til bokmålstilsig i nynorsk. Innføring av Norge-namnet vil vera på lag som å føra inn *jeg* eller *ikke*. Det vil vera med på å riva grunnen under målreisningi.



Gåvor til Vestmannen

Robert Pontneau, Frankrike 50.
Arne-Ivar Kjerland, Sætre 75.
I alt denne gonger kr 125,-.
Hjarteleg takk!

Vestmannen

Sagt:**Marknadskreftene**

Det er som pengane har synkvervt folk i desse tider, so ein ikkje lenger ser kva som er rette styrken i eit land.

Lars Eskeland i Bondeheimen, Bjørgvin 1918.

Eit klårt alternativ

Eg gissar at det er tradisjonalistane som hev rett og at nynorsken er dømd til undergang dersom han ikkje vert halden oppe som eit klårt *alternativ* til bokmål, ikkje berre i formverk og ljodverk, men òg leksikalsk. Å gjeva upp den puristiske lina for eit språk som stend veik i det morderne mediesamfunnet, kan ha ein sterk smitteeffekt på andre omkverve òg. Heile vitsen med to offisielle skriftspråk i Noreg er at dei er mest mogleg ulike.

K. E. Steffens i innlegg i Dag og Tid.

Målmoralisering

Eg har inga tru på noka form for moralisering, men eg vil gjerne at folk skal vita meir om kva målsaka går ut på. Difor lyt vi syna oss meir fram i terrenget.

Olav Randen, nyvald leidar i Noregs Mållag, til Gula Tidend.

Demokrati og nasjonalitet

Jo mere Demokratiet utvikler sig, jo mere Folket blir en Magt i Staten, jo mere vil det kræves af Staten at den er national, jo mere vil Nationaliteten kræve at udgjøre en Stat og jo mere vil al Slags Heelstatspolitikk [unionspolitikk] blive umulig at gennemføre.

Ernst Sars, historikar, 1867.

Moral

Seks kurdiske parlamentarikarar lever på flukt i Vest-Europa. Dei er lovleg valde til det tyrkiske parlamentet for Det demokratiske partiet (DEP). Partiet vart forbode i juni år, parlamentarikarane blir skulda for vera knytte til det kurdiske kommunistpartiet PKK og risikerer dødsstraff i Tyrkia. To av desse parlamentarikarane fekk nyleg munnleg lovnad om opphaldsløyve i Noreg.

Når regjeringa tillet våpeneksport til Tyrkia, til ein av partane i eit land herja av borgarkrig, samstundes som ein i det stille gjev opphaldsløyve til forfylgde parlamentarikarar frå det same landet, kan ein ikkje ein gong snakke om dobbelmoral. I dette tilfellet er det ikkje mogeleg å sjå nokon moral i det heile.

Audun Skjervøy i leidar, Dag og Tid

Noreg og Europa-Unionen

Etter § 1 i Grunnlovi er Noreg eit fritt, sjølvstendig, udelelegt og uavhendelegt rike.

Rettsleg er det soleis tvilsamt um Stortinget i strid med § 1 i Grunnlovi kan lema Noreg inn i ein Vest-Europeisk Union.

Me fekk Grunnlovi i 1814 på Eidsvoll, etter 434 år i union med Danmark. Nordmennene var den gongen husmenn i eige land. Me *kan* verta det ein gong til, um me gjev frå oss fridomen. Me berga Grunnlovi i 1814, og unionen med Danmark vart oppløyst. Men me laut godtaka ein union med Sverige fram til 1905. Vår fridom og vårt sjølvstende er ikkje eldre enn frå 1905. Til frådrag kjem òg dei 5 krigsåri, som enno sit friskt i minnet hjå mange. Mange tusund nordmenn ofra livet for fridom og sjølvstende i desse åri. Var det til fånytt?

Me nordmenn hev ill røynsle med unionar. Både økonomisk og kulturelt hev me alltid vore den tapande parten. I dansketidi miste me vårt eige norske mål, og vart påtvinga dansk mål. Det slit me med enno.

Skal Noreg, med berre 4 millionar menneskje, verta innlema i ein Vest-Europeisk Stor-Union med 350 millionar menneskje, er det ingi von um at norsk mål og norsk kultur i lengdi kan leva vidare.

Skal Noreg kunna leva i framtid som eigen nasjon, lyt landet verja sin fridom og sitt sjølvstende.

På grunnlag av dette vil eg røyste NEI i folkerøysting 28. november um å lema Noreg inn i den VEST-EUROPEISKE UNIONEN.

Oslo, 28/10-1994

Hallvard Bergwitz

Dikt frå Dovre

I 1954 kom dovringen Vegard Vigerust som eit friskt vêr inn i den norske bokheimen med den satiriske byggeromanen «Stålstuten». Seinare har Vigerust skrive fleire romanar, og med diktsamlingane han har gjeve ut, står Vigerust fram som ein var og kjenslefin lyrikar.

Nyleg har Vigerust gjeve ut ei bok som er noko nytt millom arbeida hans. Boka heiter «Evig unge Dovre», og undertittelen «Dikt, prosaskildring, lokalhistorie og Dovre-ord» fortel oss kva boka inneheld. Ein kan seia at boka er ein slags lokalhistorisk Noas ark, for her er mange emne Vigerust greier ut om i tilknytning til namn og landskap.

Fyrst og fremst er det dikta som gjer at boka har interesse i breidare krinsar. Her er det dikt med ei intim, ja, nesten sakral naturkjensle. «Episode ved Snøhetta» og «Syng Dovre» er dikt som fortener vid utbreidnad. Når eg les desse dikta, lyt eg tenkja på eit målarstykke av Einar Olav Papazian eg ein gong såg i Museet for samtidskunst i Oslo. Målarstykket hadde Svånåtindane til motiv, og dei sterke, klare fargane gjer at eg minnest dette kunstverket.

«Mange slags forestillinger har knyttet sig til Dovres navn,» skriv Francis Bull, og for dei fleste av oss er det slik at Dovre har

ein serskild klang. Namnet har i segn og diktning ofte fått ei vidare meining.

Ragnar Solberg - dovreidiktaren på Fokstugu - har fått eit minnedikt, til liks med astronomen Sigurd Einbu og statsråd Lars Moen.

Som undertittelen ber bod um, er det i boka samla ord frå dovreområdet. Her er lista opp sereigne substantiv, verb, adjektiv og skjellsord. I tillegg kjem sjølvstendte dovreorda som er nytta i dikt og prosa elles i boka. Med dei verdfulle bygdemålsorda kunne boka vera opptaket til ei eiga samling frå Dovre.

Litt kritikk: I «Visa um Dombås-guten i Libanon» slår Vigerust diktarisk mynt på ordet «aids». Det kunne vi vore spara for.

Vegard Vigerust:

EVIG UNGE DOVRE

Dørlaringen. Lillehammer.

104 sider

Gudmund Harildstad

*Få ein ny tingar
til Vestmannen!*

Skyldnaden til Norsk språkråd:

Vakthald um norskrøtt mål

Den nynorske deildi i Norsk språkråd hadde møte på Sanner Turisthotell på Hadeland 11. og 12. oktober 1994. I ordskiftet um ordtilfanget i nynorsk hadde Fridtjov Sørbø, målsmann for Norsk Måldyrkingslag, dette innlegget.

Fridtjov Sørbø tok fyrst upp nokre tankar frå ei språkhistorisk utgreiding som Kjell Venås hadde prenta i tidskrift i *Mål og Makt* nr. 3 for 1993. Han opplyser at Ivar Aasen jamførde det framande ordlagings-elementet *-heit* med svensk og dansk praksis. Aasen let dette telja imot det puristiske synet som han elles heldt på i norsk.

Forfattaren skriv vidare at dei fyrste målmenn var so grannvare at dei ikkje vilde bruka den nye endingi *-heit*, «endå det var like mykje grunnlag for å bruke heit i norsk som å bruke *-het* i svensk og *-hed* i dansk».

Sørbø meinte at dei gamle målmenn her valde rett på eigi hand. Nynorsk fekk frå fyrste stund ei ven og vyrdeleg form som var med og bar det nve skriftmålet fram gjennom harde røyningstider.

Danskane tykkjast vera nøgde med si *-hed* ending. Men er svenskane det? I *Svensk språkhistoria* reiser professor Hjalmar Lindroth dette spørsmålet: «Innebär inte inlåningen en svaghet?» Han svarar at bruken av framande låneord fører til at dei nasjonale ordlagings-elementi gjeng or bruk. Dette kan veikja den evna som eit mål hev til å nya seg upp att på eigen grunn. Lindroth segjer ende fram: «Vi har t.ex. för många långsläpiga ord på *-het* i stället för eldre korta bildningar.»

Nynorsk målbruk i radio og fjerrsjå vert stendig ringare. Det gjeld både ordval, uttale og segjemåte. Jamvel programfolk med filologisk utdanning og framifrå heimemål brukar ord som *nyheit* i staden for *nyhende*; *anledning* for *høve*; *igjen* for *att/atter*; *bestille* for *tinga*; *behov* for *trong*; *håp* for *von*; *følelse* for *kjensle*. Den ufolkelege eigeformi med *-s* breider seg alt meir i nynorsk dagsnytt.

Dette skjer på kostnad av ei naturleg ordfylgje. Og det gjeng imot ein klår tendens i norskdansk tale og skrift. Voksteren i dansk riksmål er i dette stykke forvitneleg. For ein mannsalder sidan sende dansk radio ei melding med denne ordlyden: «USA er ikke foruroliget

af talen af Kruchew.» I nynorsk dagsnytt hadde det venteleg vorte Krustsjovs tale.

Programfolki skulde koma i hug at t.d. ordet *anledning* slett ikkje er einerådande i dansk. Ofte nyttar danskane nemningi *lejlighed*. Det same var og vanleg i eldre norskdansk.

Då Bjørnson takka for Nobelprisen i Stockholm 1903 vilde han «nytte denne lejlighed» til å segja nokre personlege ord um oppgåva til diktarane. Historie-skrivaren Ernst Sars bruka den same segjemåten. Etter honom hev t.d. Wilhelm Keilhau og Francis Bull gjort like eins.

I det grunnleggjande verket um «Danmarks Riges Historie» frå hundradårskiftet skriv professor Edvard Holm at Karl Johan var «ikke sen med at nytte Lejligheden til at bruge sin Styrke imod Frederik II».

Me ser: På god dansk ikkje *anledning* og ikkje benytte! Men sume målmenn tykkjer nok likevel det er gilt å halda liv i dei innførde fyrestavingane.

Forlaget til Kjøbenhavn-bladet *Politiken* gjev år um anna ut ei sers nyttig skrift - *Dansk synonymordbok*. Til *behov* er det uppført fire avløysingar: *For-nødenhed*, *nødtørft*, *tarv* og *trang*. Dei tvo siste dømi kunde med eit bokstavbyte ganga beint inn i nynorsk dagsnytt. Kan godt henda at det danske fyredømet gjorde det gjævare å bruka desse formene.

Dr. Sigurd Ibsen, son til den store Henrik, vraka fyrestavingi *be-* i *grundet haab*, og livsfylgja hans, Bergliot f. Bjørnson, skreiv *bålfærd* i staden for bisettelse (NRK-nynorsk bisetting).

Det er tankevekkjande å minnast at Norsk Tidend, kalla landsorganet for norsk reising, sjeldan eller aldri nytta det gode ordet *att/atter*. I det store Kjøbenhavn-bladet *Berlingske Tidende* stend *atter* mest dagleg på prent, ikkje minst i yverskrifter.

Knut Hamsun skreiv gjerne både *atter* og *høve*. Desse ordi kjendest ikkje for norske til honom. I dei historiske romanane åt Sigrid Undset møter me tidt ordet *von*. Diktaren tykte dette var ei fager nemning. Det same gjorde lyrikaren Olaf Bull og Herman Wildenvey.

Mot slutten av livet sitt leita Søren Kierkegaard, den største stilist på dansk mål, upp framandordi som fanst kring i bøkene hans og sette inn danske i staden.



Språkrådet

*Ein lesar som fylgjer godt med, minner um at nynorskgreini i Norsk språkråd etter nærare 25 år - eit kvart hundradår - hev greidt å jamstella ordet *me* og dertil tillata *so*, ei *gata* og nokre få andre småting. Det er alt! Det er ein rein illusjon for målfolk å ha den ringaste tiltru til Språkrådet, slik Rådet so langt hev verka, vore oppbygt og samansett. Segjer lesaren. Skal me vinna fram med tankane våre, må me vinna fram på tvert av og trass i Språkrådet! Skal me venta på språkrådshjelp, so vert vårt skriftmål pint i hel i millomtid!*

Det franske parlamentet vedtok i 1976 ei lov med forbod mot framandord i lysingar, arbeidsavtalor, trygdebrev og andre dokument som treng offentleg tilsyn. Denne lovi var sluttsteinen på ei rad tiltak til å hindra ureining av nasjonalmålet.

Kring siste årsskifte kom det påbod um at 40% av tekstene i radio skal vera på fransk. I sumar gav parlamentet ei ny mállov som oppmodar riksstyret, skulane og verksemdene til å vraka unaudsynlege framandord. Det vart samstundes gjeve løyve til å straffleggja offentlege brot på lovi. Drivkrafti attum dette vakthaldet er serleg Det franske akademi.

Etter lovi um Norsk språkråd hev medlemene skyldnad til å verna og dyrka morsmålet, ikkje å skamfara og riva det sunder. Me kan ikkje taka lett på dette andsvaret. Me skal ikkje lata oss driva med i skiftande stemningsbårar til meins for nynorsk skriftmål.

Det er på tide at me fylgjer fyredømet frå Frankrike.

Målungdom i vesterleid 1994

Av Remi Moen, bladstyrar i EG.

Norsk Målungdom har ein tradisjon på å skipa til sumarleir for målungdomsaktivistar og andre som ynskjer verta målaktivistar eller dei vil læra meir om målstoda. Sumaren 1994 drog målungdomen for fyrste gong utanfor gamle Noreg. Og kva var då meir naturleg enn å leggja turen til det utlandet som er mest som oss - Færøyane.

Færøyane - Føroyar - ligg mot vest, langt ute i havet. Langt vekk frå folkeskikken, som ein sentral austlending sa det. Og rett skal vera rett, det er ikkje gjort i ei hand vending å koma seg til Færøyane for meir enn 70 målungdomar som ikkje har lyst til å reisa med fly. Skal ein til Færøyane, lyt ein sjølvsgagt reisa på den vitugaste måten - med båt. Reisi frå Bergen tek nærare eit døger kvar veg (for oss nordlendingar, trønderar og austlendingar tek ho dobbelt so lang tid). Men gledeleg nok for landkrabbane var havet snildt medan me var utpå. Og dei overførde Fotball-VM i salongen.

Endeleg framme. Tåka ligg tjukt og lågt, so me ser ikkje mykje av Tórshavn. Men me er førebudde på tåke og regn i 7 dagar, og tek på oss støvlar og regnty før me går i land. Tórshavn er nett som eit middels fiskarsamfunn i Nord-Noreg - det som skil, er tungemålet og bokstavane i avisor og på butikkskilt. Det er mest lettare å skjønna kva me fær kjøpt i butikkane utifrå butikknamn m.m. enn heime. Er me korane til det språklege Eldorado?

Fyrste målrøynslor

Frå Tórshavn tek me buss vidare til Oyndarfjørður, staden der me skal bu. Bussåføren tek på seg forteljarrolla, han

pratar viljug om saga til kvart hus me køyrer forbi. Når færingane skal tala med nordiske turistar, talar dei som regel dansk (gjeld ikkje om det er danskar, då talar dei engelsk). Dansk skrift med færøysk uttale minner oss ikkje so reint lite om stoda heime i Noreg, dansk skrift med norsk (vestlandsk) uttale. Me byrjar sjå parallellar til heimlandet alt, endå me ikkje har vore her meir enn nokre timar. Oyndarfjørður kjem i syningi, og ei dame som «minner oss alle om bestemor» tek imot oss. Me kjenner oss nett som heime og sumarleiren kan byrja.

Sosialt samvær og oppskuling

Sumarleirane til NMU er ei blanding av sosial samvera med andre målungdomar og politisk skulering av medlemene. Denne gongen om færøyske tilhøve, tradisjonar, språk og kultur. Og litt om norsk strid, sjølvsgagt, og samanlikning av færøysk og norsk strid.

Fyrste bolken vert om det norske. Kva kan me læra av dei store, gamle kvinnor og menn? Det vert innleidingar om målsynet til Aasen, Koht og Indrebø. Om me kjenner bakgrunnen for og saga til den norske målstriden, er det lettare å sjå tenkjelege parallellar til færøysk målstrid og kamp for færøysk sjølvstende. Skal målungdomen framleis føra ein nasjonal argumentasjon for nynorsk for nye grupper i og utanfor målrørsla, lyt me ha kunnskap om ulike linor i målrørsla opp igjennom tidene. Det er viktig at me greider å sjå oss sjølv som ein del av saga, og ikkje lausrivne frå saga.

Ordsiftet etter innleidingane syner at det vedvarande er den nasjonale lina som er rådande hjå målungdomar.

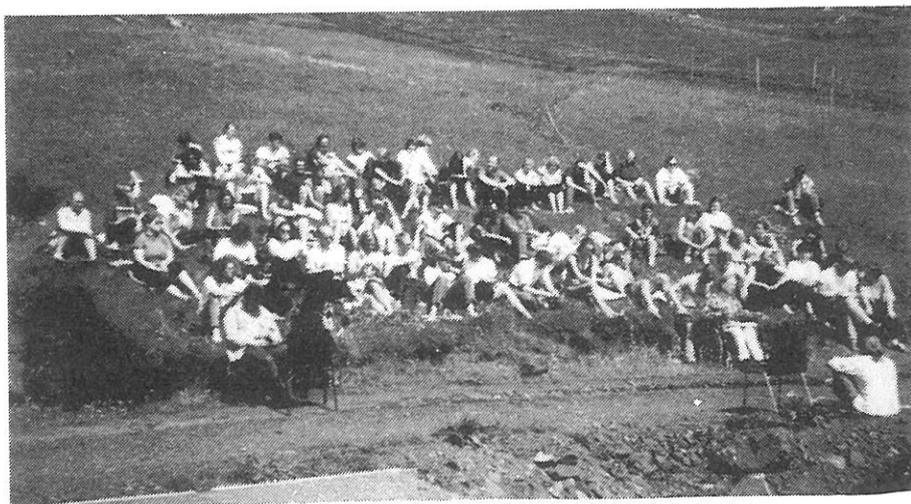
Innsyn i færøyske tilhøve

Me er ikkje på Færøyane for å læra berre om norsk målstrid. Det er ei vektug og naudsynleg ballast å ha med seg vidare, men slikt kan me læra heime òg. No byrjar det verta på tide å høyra korleis stoda er på Færøyane. Fyrst litt masseturisme - busstur ikring på øyriket. Og utruleg nok, denne dagen vert det sumarvêr. Me byrjar med forsyning på Kirkjubøur, den gamle kongsgarden. Dinest Blásastova (museum), so Nordens hus og til slutt båttur ut til fuglefjelli og grottone «ute i havet». Me vert meir og meir overtydde om at dette er staden å busetja seg i fall det vert Ja i folkerøystingi!

Neste dag er det busstur til Tórshavn, og ein heil dag med færøyske innleidarar. Dei fleste har ei eller anna tilknytning til Fróðskaparsetur (akademiet). Fyrst fær me sjølvsgagt høyra om færøysk målstrid, om korleis den færøyske lina vann fram både i tale og skrift. Godt å vita til neste gong me er på landsmøte i Noregs Mållag og fær slengt «røyndomsfjerne (eller helst «virkelighetsfjerne») utopistar» etter oss. Eg reknar med at dei fleste som les Vestmannen har betre kunna om både målstriden på Færøyane og straumdragi i Noregs Mållag enn eg. Eg skal difor ikkje keida dykk for mykje med det, berre leggja til at både nye og gamle målungdomar tykte vel om bolken.

Neste bolk vart om den økonomiske og politiske stoda på øyriket, om kvifor tilhøvi er som dei er. Færøyane er so godt som konkurs, og er sette under dansk styring. So vidt eg minnest går om lag 1/5 av statsbudsjettet deira med til å betala rentone på statsgjeldi. Då har me i røyndi å gjera med eit u-land. Færingane fekk «hjelp» av dansk kapital til å investera i ein ny og meir effektiv trålarflote. Resultatet vart fleire år med overfiske, og til slutt samanbrot i fiskestammen.

Eit anna problem på Færøyane er at ungdommen flytter ut av landet. Det er høg arbeidsløyse der borte, på nokre av øyane opp mot 80%. Ei gjengs oppfatning er at dei unge flyttar vekk frå øyane i vente på «betre tider», dvs. oppgang i fisket. Samstundes med krise vert det som er att av fiske næring meir og meir monopolisert. Medan fiskebruki tidlegare var i eiga til bygdefolket og hadde målsetnader som til dømes sysselsetjing, fær dei no målsetnader om maksimal profitt. Det som ikkje løner seg, skal vekk.



NMU-flokken på Færøyane. Foto Olav Helge Øwre.

Til s. 7

Frå s. 6

Ortodoks kristentru

Den upphavlege kristenlæra

Me sit sjokkerte att. Me går frå Fróðskaparsetur og set oss tungt ned på ei kaffistove. Her legg me merke til kva som er det mest populære *bændet* på øyane: Norske YM-stammen. Gruppa hentar tekstane sine frå gamle norske/færøyske segner, søge og forteljingar.

Det står tre punkt att: EU-arbeid, kunnskapsformidling og læremiddelarbeid. Her hev me innleidarar frå Noreg. Eg kunde skriva mykje herifrå, men då fær Vestmannen ha det som eige vedlegg.

Men eg lyt få med at det ikkje er berre teori på NMU-leirane. Det vert då tid til praksis med. Den eine kvelden fær me gjesting av eit ungdomslag, og dei lærer oss ringdansar, *Ormen lange* med meir. Gildt, gildt. For sume av ungarane/ungmøyane er dette åleine verd turen. Treffra folk på eigen alder i anna land som er opptekne med same ting som du sjølv er allvegs gildt.

Berre turistar?

Har me lært noko av turen, eller har me berre vore turistar? Til tider kjende me oss rett nok som turistar. Men etter me fann ut at me vart sérs godt mottekne i butikkar når me tala norsk (les: so norske dialektar som råd), gjekk turistkjensla over. Færøyane er for likt heime til at me kan lata vera å kjenna oss heime der. Medan me var på Færøyane, tok dei den største grindkvalfangsten på over 50 år. Omtala av Greenpeace og Paul Watson i den færøyske pressa er ikkje mykje ulik det me kjenner heimanfrå.

Eg nemnde tidlegare at me kanskje flyttar til Færøyane om Noreg vert EU-medlem. Korleis ser framtid ut for øyane? Jau, det er von om ei god framtid på Færøyane. Endå øyriket er so nær konkurs som råd er og sosialdemokratane står sterkt der med, er folk tolleg optimistiske. Det er ein ting dei vonar på og ein ting dei vonar å sleppa. Dei vonar å sleppa EU-medlemskap, og dei vonar å finna olje på færøysk sokkel.

Ungdomen på Færøyane (dei som er att) har eit sterkt medvit om og kjennskap til søga si. Dei ungdomane eg tala med, var sérs opptekne av å ta vare den færøyske identiteten. Dette tyder for dei å tvihalda på færøysk mål og kultur same kor mykje dei t. d. må flytta til Danmark for å ta utdanning.

Jau då, eg vil attende. Endå om det vonaleg ikkje vert som fastbuande, so i alle fall for å oppleve øyriket att. For å oppleve folket, språket og kulturen deira att. Dessutan: Frå Bergen er det kortare til Færøyane enn heim til Nord-Noreg!

Det var ein mykje ljodvar møtelyd som hørde utgreidingi til Ola Breivega um ortodoks kristenliv på årsmøtesamlingi åt Ivar Aasen-samlaget og Vestlandske Mållag i Fensal 22/10-1994. Breivega hadde stade fritt til å velja fyredragsemne, og sidan han nett hev kome med ei bok på Norsk Bokreidingslag um ortodoks trudomsliv, «Austanljøs», valde han å halda seg til emnet i denne boki, som nok hev lite med mål og målsak å gjera. Men fyredraget fall i smak.

Det er vestmenn og aasenfolk som truleg veit mest um ortodoks trudomsliv her i landet, sa Breivega. For ingen stad er det kome so mange ortodokse bøker som på Norsk Bokreidingslag. «Austanljøs» er fjerde boki til Breivega. Ortodoks kyrkja, òg kalla gresk-katolsk, femner um Russland og dei fleste austeuropiske landi, pluss m.a. Balkan med Hellas og med kyrkjelydar i sume land i Vesle-Asia og Nord-Afrika. Dei reknar denne kyrkja for den mest upphavlege kyrkja, sidan den ortodokse kyrkja byggjer utan trubøter og brot på kristenlivet slik det hev tedd seg frå Kristi tid. Pavekyrkja i Rom braut endeleg ut 1054. I motsetnad til tradisjonen frå Roma hev ortodoks gudsdyrking bygt på folkemåli, nasjonal-måli.

I Noreg er det kring 3000 ortodokse. Talet hev vore veksande siste åri, serleg av di her hev kome innvandrarak og asylsøkjande med ortodoks bakgrunn. Største kyrkjelyden er i Oslo, der dei ortodokse hev sitt eige gudshus, i kjellaren (eller krypti) under Majorstua kyrkja. Denne kyrkjelyden hev norsk prest. Den ortodokse kyrkja i nyare tid kom til Noreg etter den russiske revolusjonen, og kyrkjelyden i Oslo skipa seg i 1925/26.

Bakgrunnen for den norskortodokse kyrkja hev alltid vore den russiskortodokse.

Elles var det ortodoks kristendom som fyrst kom til Noreg, truleg gjennom både Olav Tryggvason og Olav Haraldsson. Og hjå Snorre vert den russiske og den norske kyrkja rekna for same kyrkja. I Neiden i Finnmark stend eit gamalt lite ortodoks kapell frå 1500-talet, det eldste trehuset i Nord-Noreg.

Då ortodoks kristendom vart innført i Russland for gode 1000 år sidan, var det fyrst og fremst ei kristning frå toppen, av fyrstane. Men med den nye læra kom det umslag både i lovverk og lovutøving; millom anna vart daudestraff avskipta. Av ortodokse prestar finst det gifte og ugifte. Ortodokse munkar lever i cølibat. Spursmål um kvinneprestar hev vore lite og inkje framme so langt i den ortodokse kyrkja. Derimot kann det kanskje koma kvinnelege diakonar.

Lærespursmål skal me ikkje koma vidare inn på i dette oppritet. Breivega nemnde at ortodoksien sannkjenner at kristendomen er eldre enn Det nye testamentet. Nytestamentlege skrifter vart fyrst oppskrivne fleire tiår etter Kristus, og i samsvar med dette legg ortodoksien meir vekt på den tidlege kristne tradisjonen enn den vestlege katolisismen og protestantismen.

Dei som ynskjer ei meir utførleg innføring i ortodoks tankeliv, kann med gagn gå til den nye boki «Austanljøs» av Ola Breivega. Det er ei lettleseleg og yverkomeleg og dertil rimeleg bok på 78 sidor. Ho kostar 120 kroner. *Eyvind A. Dalseth melder boki neste nummer.*

Jostein Krokvik

Eirik Steinnes burte

Eirik Steinnes, Hovsherad i Lund ved Flekkjefjord, er død, 84 år gamal.

Eirik Steinnes var fødd i Klepp, og han var ein yngre bror til den landskjende riksarkiv Asgaut Steinnes. Eirik Steinnes synte tidleg sterk interesse for jordbruk og bondeyrke. I 1938 tok han eksamen på Noregs Landbrukshøgskule på Ås, og deretter var han for det meste knytt til jordbruket, han var bonde i Ringsaker, i Ørsta og i Finnøy, han var ei tid heradsagronom, i Time og i Kyrkjebø i Sogn, og i stutte periodar var han lærar på landbruksskular. I 1960 kjøpte han gard på Kjørmo i Lund, og der budde han seinare. I dei seinare år hev sonen Gaute stade for gardsdrifti.

Eirik Steinnes var nok likevel mest kjend for arbeidet sitt for målsaki. I ei stridstid var han ferdaskrivar i Noregs Mållag. Det varde frå 1950 til 1953. Han reiste då kringum i landet og sette ny kveik i arbeidet for nynorskt mål. Han hadde ei levande interesse for språk, og han hadde store filologiske kunnskapar. Når han tala målsak, var han sakleg, og han hadde ei klår framstillingsevna. I den nye bygdi si var han velvyrd, og han var m.a. kjend som ein god eventyrforteljar for born av ulike ættleder.

Ludv. Jerdal

Illvilje mot i-målet i departementet og språkrådet

Hans Sørbø fortel i dette stykket til Vestmannen om åtak på i-målsbruk i lovgjevingi og på han sjølv som embetsmann i departementet. Norsk språkråd sette det i gang.

Veik nynorskstilvilje

Ingen skal skulda embetsmennene i regjeringskvartalet for å ha serleg vilje til å bruka nynorsk i sine utkast til lovframlegg. Attåt kjem at departementet ikkje syter for å tilsetja juristar med gode nok kunnskapar, det held ikkje å lita på filologar til slikt arbeid. Difor kjem det sjeldan lover i den målformi.

Ein kan heller ikkje venta at ord-førarane for lovsakene i Stortinget skal taka det monalege attåtarbeidet det er for dei å skriva om til nynorsk lovutkasti dei får på bokmål. Er framlegget på retteleg godt bokmål, kunne det endå lata seg gjera utan urimeleg slit. Men som me veit er målet oftast heller ringt på bokmål, med tungvinte juridiske vendingar. Omsetjing til nynorsk kan då føra til meiningsbrigde, og lovarbeidet i stortingsnemndi ville krevja meir enn ordføraren har tid til, han har òg anna politisk arbeid å taka seg av.

Her skal det visast at for sume målfolk er det meir om å gjera å krevja læreboknormal i lovene enn å få lover på nynorsk og på eit lovmål som er rikare enn læreboknormalen. Og då gjeld det ikkje dei som har sitt sete i regjeringi eller Stortinget. Det gjeld derimot sume embetsmenn i regjeringskontori.

Hans Sørbø arbeidde sjølv nær den politiske leidingi i eit departement i tretti år. Han kjenner soleis godt tilhøvet innanifrå, og det skal takast fram eit døme.

Lovframlegg med i-mål

I statsråd på Slottet 18. januar 1985 vart det fastsett:

Vi Olav, Noregs Konge, gjer kunnig: Stortinget blir oppmoda til å gjera vedtak til lov om vern om vitskapstitlar i samsvar med eit framlagt utkast.

Dokumentet var Odelstingsproposisjon nr 29 for 1984-85, utarbeidd i Universitets- og høgskuleavdelingi, som var utskild frå Kyrkje- og undervisningsdepartementet og lagd til Kultur- og vitskapsdepartementet då det vart skipa. Lars Roar Langslet vart sjef for departementet.

Jærbuen Enevald Skadsem var avdelingssjef for Universitets- og høgskuleavdelingi og Hans Sørbø var leidar for av Universitetsseksjonen. Proposisjonen var laga i denne seksjonen utan førebuing utanfor departementet, men hadde sjølvsgatt som vanleg vore hjå statsråden før førehavingi i statsråd.

Sjøive lovteksten var berre tre små paragrafar, og grunngevingi eit par sider prenta. Det var i-mål i lovtekst og grunngeving.

I Stortinget gav kyrkje- og undervisningsnemndi si tilråding 20. mars 1985. Reinulf Steen var leidar for nemndi og Håkon Blankenberg ordførar for saki. Ordføraren råder etter fast sedvane over målbruken i lovframlegg ei nemnd kjem med, og då med den skrivemåten av ordi som han sjølv vil ha. Det er verd å merkja seg at målet i tilrådingi frå nemndi i denne lovsaki hadde infinitiv med a, og det heite skule og ikkje skole. Han brukte ikkje i-mål, men tok inn lovutkastet med i-mål og elles òg slik det var kome frå regjeringi. Tilrådingi frå nemndi vart vedteki i Odelstinget 16. april, saki førehavd i Lagtinget 22. s.m. og presidentane i dei to tingi sende lovvedtaket til regjeringi, som sytte for at Kongen godtok (sanksjonerte) lovvedtaket 10. mai s.å.

I millomti hadde lovi hissa opp ein i departementet som ikkje hadde noko med universitetssaker å gjera. Han hadde ikkje vondt berre av i-målet i namnordi, det var òg ille med berre ein *m* i omdøming, og med *so* i staden for *så*, og *ålment* laut då heita *allment*, må vita. Til og med *føresegn* skulle ha vore bytt ut med *forskrift*.

Det var eit par i Språkrådet som òg fekk lovi i vrangstrupen.

«Sin broders vokter»

Avdelingssjefen for Kulturavdelingi Johs. Aanderaa, som ikkje hadde med sakene for universiteti å gjera, tok for seg eit avprent av lovproposisjonen tri veker etter framlegget hadde vorte vedteke av Kongen, og sette seg til å retta dei ordi som ikkje var hovudformer etter læreboknormalen, skreiv at avdelingi hans hadde tilsynet med målbruken i statstenesti, og tykte at «*Det er særleg uheldig at UH-avd. [Universitets- og høgskuleavd.] bryt dette i utkastet til ei lov.*»

Han fortalde at ein skulle bruka ordet forskrift i staden for fyresegn, for det hadde Språkrådet kome til «*etter nøye granskning og vurdering*» og etter tilråding til Språkrådet «*frå nynorske professor i jus*». Det var skriva dei nynorske professorane, men retta. So det fanst vel ein å visa til.

Det Aanderaa hadde skriva til embetsbroren Skadsem, sende denne til Hans Sørbø med ein fylgjelapp der han sa

kva han meinte: «*Det er tydeleg at Kulturavdelinga legg til grunn ei særskild tolking av orda i skrifta om å vere «sin broders vokter».*

Hans Sørbø ansa ikkje meir på klagemålet enn Enevald Skadsem gjorde, og la det til sides. Tvert imot sende departementet brev på i-mål til universitet og høgskular i januar året etter. Og då hadde vaktarane av læreboknormalen i millomti vorte aktivistar.

Språkrådet i telefonen

Ein i Kulturavd. som hadde med Språkrådet å gjera, varsla i notat i desember 1985 at Skadberg i Språkrådet i ein telefonsamtale «*nemnde då at Ot.prp. [...] inneheld i-former, og det er ulovleg [...] Det kjem brev om dette på nyåret.*»

Johs. Aanderaa skriv i notat 18.12.85 til orientering for tenarane sine: «*Eg har alt for lenge sia - straks proposisjonen kom - påtala dette i eit notat til eksp.sjef Skadsem. Det var også andre former frå 1917-rettskrivinga i proposisjonen. Syndaren skal vere u.dir. Sørbø, som burde vita betre.*»

Språkrådet set i gang

Departementet (Kulturavdelingi) fekk 11. mai 1986 eit brev frå Norsk språkråd. Det er dagsett 7.3.1986, sett opp av KS og skriva under av Leif Mæhle og medunderskrive av Kåre Skadberg. Rådet viste til og sende med utklypp av bladet Noreg (bladstyrar Hallvard Bergwitz). I bladet hadde Språkrådet funne kopi av det originale dokumentet frå Stortinget med lovi med sideformer på nynorsk. Rådet viser so til stortingsmelding der departementet meiner det er sjølvsgatt at læreboknormalen skal brukast i godkjenningspliktige lærebøker, og at departementet meiner at læreboknormalen bør gjelda for målbruk i statstenesta (markeringi er gjord her). Språkrådet sluttar brevet so:

«*Norsk språkråd vil med dette be om å få vite grunnen til at departementet i dette tilfelle har nytta former som ligg utanfor læreboknormalen.*»

Meiningar i departementet

Denne gongen gav Kulturavdelingi brevet frå Språkrådet til Hans Sørbø, og bad om hans mening. Han hadde viktigare saker å ta hand om, men sende brevet attende med

Til s. 9

Frå s. 8

eit notat i mars 1987. Han sa millom anna at det er slege fast gjennom lang praksis i Stortinget at det [med unntak for brigde i Grunnlovi] er saksordførarane som råder over målet i lovene. Det er mange døme på at saksordføraren ikkje berre vèl millom bokmål og nynorsk og dei sokalla gjeldande rettskrivingsreglar, men brukar målet slik han tykkjer om det.

Og Sørbo heldt fram at målet i ei lov kan ikkje embetsmennene i eit departement gjeva seg til å meina noko om når det er den nemnde sedvanen for det i Stortinget (Odelstinget). Han viste vidare til skilnaden millom skal-meiningi (for lærebøker) og bør-meiningi (for statstenesti) i det departementet hadde meint om bruk av læreboknormalen. Til påstanden om ord utanfor læreboknormalen sa han at det fanst eit par ord med annleis ending, men at ordi var brukte i store delar av landet. Elles meinte han at departementet ikkje trong svara på eksamineringi frå Språkrådet om kvifor det var nytta *lovi* og ikkje *lova*. Og han minte om at lovframlegget til Odelstinget var eit regjeringsframlegg, og i

det låg sjølv sagt at det ville vera uhøveleg av embetsmennene i departementet å overprøva statsråden sin og regjeringi.

Låtteleg trugsmål

Jamvel i Kulturavdelingi tykte fleire at Språkrådet ikkje skulle ha sendt brevet. Men dei filosoferte noko om korleis ein i tilfelle skulle svara. Nokre meinte at ein berre skulle kvittera for brevet med at departementet hadde «notert seg at det er brukt former som ligg utanfor læreboknormalen». Det ville no vera eit «God dag mann-svar». Ein som forstod seg om lag like lite på målbruk som på statsskikk, meinte at ein skulle skjota inn ordi «ved ein inkurie» framfyre ordi «er brukt former» osv. Denne menneskja sa at ho hadde ikkje noko brukandes framlegg, men kom på at ein kunne vel skriva til alle departement og minna om at læreboknormalen skulle brukast «også i dokumenter til Stortinget». So kunne ein melda det attende til Språkrådet.

I notat til Universitetsavdelingi i departementet neste dag (15.4.1987) sette

Aanderaa i gang kvenni att. Han mol opp at om læreboknormalen utan å skilja millom det departementet hadde meint med omsyn til *skal*-bruk og *bør*-bruk av læreboknormalen. Han ville vita om Sørbo ville retta seg etter læreboknormalen «da eg elles blir nøydd til å leggja saka fram for statsråden.»

Dette var eit låtteleg trugsmål mot ein annan embetsmann, og var ikkje til å taka ålvorleg.

Sluttord

Ein får vona at både embetsmenn og dei ombodsmenn og tilsette Språkrådet har, let vera å øyda tidi for seg sjølve og andre med å ropa om læreboknormalen når det av og til kjem noko på nynorsk, og framfor alt at dei ikkje hevdar at læreboknormalen gjeld som ein skal-regel når han i ei stortingsmelding berre var ei bør-meining.

Elles kan det vera på tide å retta på noko av kvart av vedtak i unorsk leid frå Språkrådet.

Nytt fleirbandsverk i vente frå Heggland

Johannes Heggland:
JORDPARADISET. Kunnskapstreet.
 Gyldendal 1994
 Roman. 305 sidor

Det var i 1992 Johannes Heggland kom med siste boki i fleirbandsrekka um Karjana, «Det stutte livet», eit av dei store verki i diktingi hans, som til no er i alt millom 50 og 60 bøker. Fyre Karjana-bøkene hadde Heggland skrive andre fleirbandsverk, som «Brødet frå havet» um Ana Gyria. I 1993 kom den frittstående og dagnære ungdomsromanen «Retten til meg».

Men Johannes Heggland, den store sunnhordlandsdiktaren, kviler ikkje på sigrane sine. I år kjem ei stor forteljing - eg vil bruka ordet forteljing - som heiter «Kunnskapstreet». Det er fyrste bandet i ei planlagd bokrekka med hovudtittel «Jordparadiset».

Som vanleg held Heggland seg til den landsluten og det miljøet han kjenner og som han skildrar so godt, Vestlandet, eller nøgnare sagt Sunnhordland. Denne gongen siktar han seg inn mot tidleg/til midre 1700-tal, til kring 1739-41 då det kom nye fyresegner frå Kjøpenhamn for ålmugeupplæringi.

Hovudpersonen er, som ofte hjå Heggland, ei kvinna. Ho heiter Rosamunda, kjem frå ein småkårsheim, er



ute i tenesta og møter den kunnskapstyrste Knut på Instøyo, av kakseætt. Skiljet millom rik og fatig skapar flokar, serleg av di ho som skal verta vermor, Dordi, hev andre planar for gard og son.

I desse planane vert bror til Knut inndregen, Danjel, enn kar med sume fråstøytande karakterdrag, stridvoren og noko upåliteleg. Han vert dråpsmann, men slepp frå det etter måten rimeleg, og her undrast eg litt på um Heggland held seg til det historisk mest rimelege. Rettsutøving fylgde Kristian V si norske lov, og her skulde bøtast «liv for liv», rett nok med undantak for vådegjerning og dråp i «vildelse og raserj». Men dette er ikkje å rekna for nokor teljande innvending.

Um Rosamunda er midpunktet i

skildringi, er personflokket kring henne stor og mangslungen. Heggland likar - og maktar - no som tidlegare å halda styr på ei rik personrekka. Me møter folket i grannelaget, på Segløy og i Limbudalen, me møter dei tvo systrene til Knut, heller ulike, me møter ein tvilsam klokkar Snæring og ein endå meir tvilsam prest, Lars Heiberg, like proppa med bibelord som han er forfallen til drykk. Hendingane er dramatiske, med ulovleg timberhandel, skottehandel, futestrid, strid med dei som hev handelsprivileg, og rettsaker.

Johannes Heggland hev ein stor lesarkrins, og eg er tolleg viss på at lesarane tek imot «Kunnskapstreet» med dei same opne sansane som tidlegare, minst. Dei hev noko å gleda seg til. Dette er ei historisk bygdeforteljing nett av det slaget Heggland meistrar so fullkomeleg.

Johannes Heggland er i dag den fremste forteljaren i norsk bokheim, med dette er meint skriftlivet både på nynorsk og bokmål. Me må berre vona han unnest helsa og levedagane til å fullføra dei neste bøkene i rekka «Jordparadiset». Mange er visseleg alt utolsame etter å få sjå kor det skal laga seg for Rosamunda, Knut og dei andre menneski me møter i «Kunnskapstreet».

Jostein Krokvik

Grete Riise:

Nynorsk moderne både med i-form og a-form

Den 26/6 hadde Studentmållaget i Bergen årsmøte. Styremedlem i Noregs Mållag, Grete Riise, innleidde um saker som styret i NM arbeider med no. Ho greidde stutt ut um sakene, og opna for spursmål under kvart punkt.

Mållovi gjeld heile postverket

NM arbeider med å tryggja stoda for nynorske lærebøker. Sist sumar freista laget å fremja ei sak for namsretten. No tenkjer NM på å reisa ei ordinær rettssak. Laget vil at statlege forvaltningsverksemder som gjeng yver til statsaksjeselskap skal vera underlagde mållovi. Departementet hev meldt at mållovi framleis skal gjelda for alle greiner av Postverket.

Ymse arbeidsuppgåvor

Målrørsla hev vorte styrkt gjennom landssamanslutningi av nynorske kommunar. No hev Rogaland fenge nynorsk fylkesting i tillegg til dei tri andre vestlandsfylki. Nynorsken syner seg å vera på frammarsj i dette området. Dessutan hev det vorte eit jamt betre målpolitisk klima for arbeidet. Endåtil Aftenposten kann no skriva ein leidarartikkel der dei meiner det er ei statleg plikt å syta for lærebøker på baa mål.

Noreg Mållag fyrebur eit vinterseminar i januar der dei skal taka fyre seg fleire spursmål. Dei vil taka opp stoda til det katalanske målet i Spania, og sermerkjande er det at det katalanske målsamfunnet greidde markera seg på ein framifrå god måte under Barcelona OL. Kynsjamstelling og målsak er eit anna spursmål på møtekartet. Etter kvart vil Noregs Mållag arbeida med prinsippprogrammet som skal opp på årsmøtet i 1995. Laget vil vera med på å fyrebu Aasen-jubileet i 1996. Aasensenteret er ei sak som laget vil fylgja opp, men NM ser ikkje på dette som ei stridssak.

I skulemålsarbeidet vil Noregs Mållag freista byggja opp ein database yver skular og kommunor som hev nynorsk. Skulemålsprosenten må kartleggjast på forsvarleg vis. Prosenten av dei som vel soldatboki på nynorsk, ymsar ein heil del. Det er ei viktug sak å få kartlagt svingingane i prosenten, og byrja å driva motiveringsarbeid. Mållaget vil vurdere

kvar det er høveleg med skulemålsrøystingar utifrå den statistikken som det no byggjer opp.

Målskifte millom gymnaselevar var eit sentralt emne på slutten av utgreidingi til Riise. Ho var serskilt huga på å få folk til å halda fram med nynorsk etter utdanningi si. - «Eg hev sjølv sete på kontor der radværingar og andre strilar nytta bokmål». Det held ikkje at nynorskfolk skal tvingast til å nytta bokmål berre fordi dei tek arbeid i ein by.

I-mål og a-mål like moderne

I ein avslutningsrunde kom Grete Riise inn på nynorsken og normeringsspursmålet. Ho synte til si eigi fortid då ho kom inn i Noregs Mållag. Den gongen diskuterte Vestlandske Mållag og NM rettskrivingsspursmål, m.a. i-mål kontra a-mål. Me som kom inn i samskipnaden då, stelte oss undrande til at dette ordskiftet skulde vera so dominerande. *Nynorsken er eit moderne språk anten du ynskjer å skriva i-mål eller a-mål.* Ordskiftet um jamstelt i-mål er viktugt, og Noregs Mållag treng slike ordskifte, men det må ikkje stela tid og krefter frå andre område, og det må sjåast i samanheng med andre saker.

Mona Stormark ny formann

Etter innleidingi heldt årsmøtet fram med andre saker. Formannen la fram ei innhaldsrik årsmelding, og både årsmelding og arbeidsprogram vart dryfta. Studentmållaget hev no mange aktive medlemmer, men det vert et viktug oppgåve å få bygt opp kontinuitet i laget, slik at laget ikkje må taka eit nytt krafttak kvart andre eller tridje år. Dei aktive medlemene må skulera seg og hevda seg i ordskifte i avisor og tidsskrift. Det må òg verta eit viktugt målemne å få målungdom til å driva med reiseskriving, som kann vera med på å tryggja ei endå betre rekruttering til Studentmållaget. Dessutan vil laget sjå på um det let seg få til mållagsskiping ved Lærarhøgskulesenteret i Bergen. Lærarar bør verta målmenn og formidla positive målverdiar til den oppveksande ættleden. Ny formann i Studentmållaget i Bergen vart **Mona Stormark** frå Nordhordland.

Lars Bjarne Marøy

Målbladet «Norsk Riksmål»

Uvanleg bladtiltak i Volda i 1916

Det er ikkje mange som veit at det i åra 1916 og 1917 kom eit målblad i Volda med namnet «Norsk Riksmål» Bladstyraren og utgjevaren heitte Herbert Nybak. Han arbeidde iherdig for å få godkjent namnet «Norsk Riksmål» i staden for «Landsmål» eller «Nynorsk» på det målet Ivar Aasen gav oss. Han meinte at dei som vilde ha eit dansk/norsk mål ikkje hadde rett på namnet «Riksmål».

Nybak skipa dertil «Riksmålslag». I bladet for april 1916 fortel han at «Volda Riksmålslag vart skipa 15. april 1916, med sersjant Nybak til formann, O. Drabløs nestformann, Brattset kasserar, Brakstad skrivar, og elles var sersjant Rønnestad og Johan Drabløs i styret ...» Det må ha vore indre strid millom målfolket i Volda desse åra når ein veit at *Volda Mållag* vart skipa året før, med skulestyrar Fr. Voss til formann, og med prost Johs. Barstad, lektor Straume, bladstyrar Amund Hjellbakke og lektor Jon Barstad i styret. Nybak fekk òg skipa *Dalsfjord Riksmålslag*, med postopnar P. Løvik til formann. «På møtet var det 13 som tinga bladet», heiter det i referatet.

Det syner seg at Nybak må ha fått respons for tankane sine, i og med at han kunne halda bladet gåande i 2 år, og dertil skipa «Riksmålslag». Men då han i 1918 flytte til Oslo, sovna det heile av.

10-årsskriftet for Norsk Bladmannelag (1913-1923) fortel at Herbert Nybak i 1922 tok til å gjeva ut eit lite kommunistisk blad på norsk, med namnet «Noregs Bønder». Det skulde koma ut ein gong i månaden. Det skulde vore artig å vita kva dette bladet inneheldt! - Seinare er det likt til at ingen veit meir å fortelja om Herbert Nybak.

«Norsk Riksmål» var eit sers godt meldingsblad for målarbeidet, og at Nybak brann for målsaka er tydeleg! Men namnet Riksmål hadde fått slik hevd på det norsk/danske målet, at det var ei tapt sak å ta kampen opp imot dette.

Terje Aarset, som har skaffa meg desse opplysingane, har bladet «Norsk Riksmål» som kopi i arkivet ved DH-skulen i Volda.

Olav Aarflot

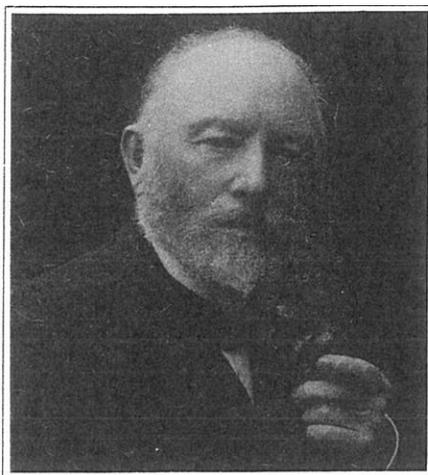
Ordbokmannen Steinar Schjøtt

Av Johan A. Schulze

I 1994 er det 150 år sidan Steinar Schjøtt kom til verdi; det var i Porsgrunn 13/11-1844, og han levde til 11/1-1920. Far hans, Ole Herstad Schjøtt, hadde komi dit som prest, og i 1845 flutte huslyden til Skien der faren fekk nytt kall. Steinar voks upp der i byen og vart student frå skulen i 1862, på lag 18 år gamal.

I «For bygd og by» 1920 hev me ei skildring av korleis Steinar Schjøtt vart målmann (s. 4). På spursmål um målsynet sitt sa han: «Eg? Jau, eg var fyrst rasande antimaalmann. Daa eg var 10 aar tok syster mi og eg kvarandre i handi paa, at me heretter skulde segja *haanden, gaden* osv. i staden for *hanna, gata* som borni sa i Skien, naar dei var paa eigi hand». Schjøtt fortel vidare at han stundom hørde telemål i Skien, og han var ihuga målmann då han var 13 år. Han var av dei som meinte at målet i Telemark burde vera mynster for landsmålsformi, og han hadde skrivemåtar som ikkje svåra til Ivar Aasen sin normal i eitt og alt. Me skal vidare merka oss at Schjøtt nytta midlandsmål i si umsetjing av Heimskringla.

Men det *ordbok-arbeidet* som Schjøtt la ned, er hovudverket hans; det kom tvo store ordbøker frå hans hand. Og Olav Midttun gav dei god umtale i «Syn og



Segn» (1909 s. 94-96 og 1914 s. 191-192). Den fyrste av dei tvo ordbøkene var «Dansk-norsk ordbog» som kom i 1909, og det vart eit nyttug arbeid til hjelp for dei som ville setja danske ord um til landsmål.

Schjøtt skreiv seinare og gav ut «Norsk ordbog» i 1914, og han tenkte på å gjera ei ny utgåve av «Dansk-norsk ordbog» frå 1909. Han hadde manuskriptet ferdug i 1917, men fekk det ikkje ut i sine levedagar. Då Schjøtt døyde i 1920, vart det Sigurd Kolsrud som kom til å taka yver arbeidet same året.

Me veit at Kolsrud dreiv med Schjøtt

sitt manuskript ikring tvo år, for då Kolsrud vart utnemnd til professor i november 1922, les me fylgjande i «Aftenposten» (11/11-1922, nr. 579 s. 3): «Den nye professor er for tiden beskjøftiget med udarbeidelsen af 2den udgave af Schjøtts dansk-norske ordbog». Men heller ikkje den gongen vart det noko av ei ny utgåve. I staden kom eit litografisk prent av «Dansk-norsk ordbog» frå 1909 i 1926. Det etterleivde manuskriptet etter Schjøtt, som Kolsrud hadde teki fyre seg, ligg no i handskriftsamlingi på Universitetsbiblioteket i Oslo. Manuskriptet er i 6 store mappur.

Det finst ei skildring av Steinar Schjøtt som Didrik Arup Seip skreiv i bokrekkja «Norsk biografisk leksikon». Det er ein sers innhaldsrik artikkel med mange tilvisingar til litteratur og bladstykke; me hev soleis eit stort utval av kjeldeskrifter som kan nyttast i ei *større* utgreiding um Schjøtt og verksemdene hans.

Etter det eg hev frett, skal det koma innlegg um Schjøtt av Magne Myhren i «Mål og Makt» og av Gudmund Harildstad i «Talatrusten». Harildstad hev vidare tenkt på å gjera ei bibliografisk yversyn yver skriftene av Steinar Schjøtt.

Rettleidingsboki av Sigurd Sandvik komi

Rettleidingsboki «Skriv betre norsk» av Sigurd Sandvik kom då dette bladet var i prenting. Det er ei vellukka bok, på høgorsk, yversynleg og greid, med ei mengd gode og råkande rettleidingar og ikkje minst avløysingsord og avløysande ordleggjingar for alle som vil arbeida med målet sitt. Ei hjelpebok i måldyrking, sers innhaldsrik på dei 87 sidone. Og med umfram fiks og fin utsjånad takk vere Jo Gjerstad. Berre 115 kronor. Ei jolegåva til målfolk. Nøgnare melding i nr. 10.

Roman av Aslaug Høydal

Aslaug Høydal kjem med ny bok i 1994, «Dagen din - Ragnhild», ein roman på Ansgar forlag. Aslaug Høydal skriv som vanleg god telefarga høgorsk. Melding seinare.

Nei-tidsskriftet FRAM byd på:

- * *Grunnleggjande analysar*
- * *Bakgrunnsstoff*
- * *Heilskaplege artiklar*
- * *Kjende artikkelforfattarar med ulike politiske utgangspunkt*
- * *Aktuelle intervju m.m.*



Skjera eller klyppa?
Vegval for Noreg

I Fram nr. 4 - 94 skriv: Erling Folkvord, Arne Vinje, Terje Kollbotn, Bente Aasjord og Cecilie Gulnes

Ting FRAM!

4 nummer kostar 120,- kr. Ring tlf. 22 36 40 43, faks 22 36 40 68 eller send eit brev til: FRAM, Nordahl Brunsgt. 22, 0165 OSLO

FRAM VERT UTGJEVE AV LOKALLAG I UNGDOM MOT EU, STUDENTMÅLLAG OG MILJØVERNAKTIVISTAR

Grensegang

Av Arne Horge

Seint um kvelden måndagen den 30. august 1994 drog det siste troppetog med russiske soldatar og utstyr frå Estland yver grensa mot Russland sud um Peipussjøen. Toget var 57 vogner langt og vog 2 000 tonn og laut hava tvo lokomotiv for å arbeide seg sudetter. Dagen etter skulde kring 20 russiske offiserar fara heim, og dei 210 militære som skulde pela ned ubåtbasen i Paldiski vart frå 1. september umgjorde til sivilistar, og det estiske flagget skulde heisast. Ein tidbolck med framand hermakt var på nytt til endes i Estland.

Med tankje på Ribbentrop-Molotov pakti frå 1939 meinte vel den estiske presidenten Lennart Meri at det inkje var meir enn rett og rimeleg at russarane drog sin kos, og at estarane ikkje hadde grunn til yvervettingar. Fyreåt sa han at han heller vilde eta vanleg ertesupe i ei militærbrakke enn å skåle i champagne den siste dagen i august. Men då russarane vel var ute, vart det høgtiding. Onsdag tala presidenten på Historisk museum. Um kvelden var det ein stor konsert i Tallinn som vara til langt på natt og slutta med ei tale av statsministeren Mart Laar. Torsdag var det dubbel ringjing i alle kyrkjeklukkor og deretter kringkastingstale av presidenten.

Attum semja millom Russland og dei baltiske statane um å draga attende den russiske hermakt låg tolmodig mekling frå svensk side. Det var for vel tvo år sidan den britiske statsministeren John Major bad den svenske regjeringi vera meklar millom partane. Seinare tok svenskane med Carl Bildt i brodden ogso på seg å samordne påskuvet frå EU si side i denne saki. Og då siste avtalen låg føre, den millom Estland og Russland, spara ikkje dei vestlege leidarane, Clinton, Major og Kohl på lovord yver Bildt og den svenske innsatsen.

Det var ikkje til å undrast yver at Carl Bildt vart ein umtykt mann i Baltikum, og svenskane smidde medan jarnet var varmt. Då dei tre baltiske utanriksministrane møttest med dei fem nordiske til eit møte i Palanga i Litauen berre nokre timar etter at dei siste russiske soldatane var ute or Estland og Latvia - Litauen hadde for lengje sidan gjort seg ferdig med russarane - baud den dåverande svenske utanriksministeren Margretha af Ugglas fram svenske våpen åt baltarane. Det var tydeleg å sjå at svenskane gjerne vilde taka uppatt tråden som ei tungtvegande austersjømakt. Kor klokt det vil vera for dei baltiske statane å ruste upp i stor stil, er det delte meiningar um. Å stå seg mot russarane med eigne våpen, kan dei vel



ikkje tenkja på, same kor mykje dei kjøper.

Med bakgrunn millom anna i desse hendingane kan det vera grunn til å sjå attende på ein av dei store grensedragarane i denne delen av verdi, eg tenkjer på Alexander Nevskij som levde frå umlag 1220 til 1263.

Etter å ha vore ein snøggstur yver Kaukasus og slege ein russisk her i nærleiken av Asovhavet i 1223, gjekk tatarane for ålvor til åtak på Russland midt på vetteren 1237/38 yver snjødekte sletteland og på elve-isar, og seinhaustes i år 1240 fall Kiev. Same året, ein skulde mest tru det var meir enn eit slumpehøve, kom det ogso eit åtak frå vest, det var svenskar, finnar og nordmenn som truleg i samarbeid med tyske ordensriddarar drog fram mot Novgorod under leiding av svensken Birger jarl. Byborgarane der sende i si naud bod etter son åt storfyrsten i Vladimir-Susdal, Alexander, og han fekk gjort ende på heren til Birger jarl ved elvi Neva millom Ladoga og Finskevikki. Med denne sigeren tente Alexander seg tilnamnet «Nevskij». Dimed fall Estland og det som vart Ingermanland ned på vestsida av greinsesteinen til Alexander. Etter kvart har Ingermanland vorte meir og meir utviska som politisk eining, det er landet millom Ladoga og Narva. Men Estland, det finst. Og tvo år seinare møtte Alexander Nevskij dei mektige tyske ordensriddarane på isen på Peipussjøen og tok for all framtid hugen frå desse tyskarane til å tenkja på sjølvstendige krigstog mot aust. Ei grense var sett.

Attpå dette låg paven i Rom og fiska etter å få den ortodokse austkyrkja inn under handi si. Eit sendelag frå Innocens 4. slo frampå for Alexander Nevskij at han skulde draga ut i lag med Den tyske orden for å kuva tatarane og jaga deim ut or Russland. Samstundes oppmoda paven svenskane til

mål og makt

- * Mål og Makt er tidsskriftet åt Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1995
- * Nr 4/94 har kome:

Språk, identitet, nasjonalitet og EU.

Harald Berntsen, Thomas Hylland Eriksen, Kåre Lunden, og Øyvind Østerud om **nasjonal og europeisk identitet**.
Gunvor Lande, Olav Randen og Kjell Venås om **språk og EU**.

- Send meg M&M nr. 1-2/94 **A.O. Vinje 176 år, 40, -**
- Send meg M&M nr. 3/94 **Terminologi, Talemålsutvikling, Trøndsk målreising, 25,-**
- Send meg M&M nr. 4/94 **Språk, identitet, nasjonalitet og EU, 25,-**
- Eg tingar 1995-årgangen for 90 kr.

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send åt: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 Oslo
Tlf: 22 36 40 43 Faks: 22 36 40 68

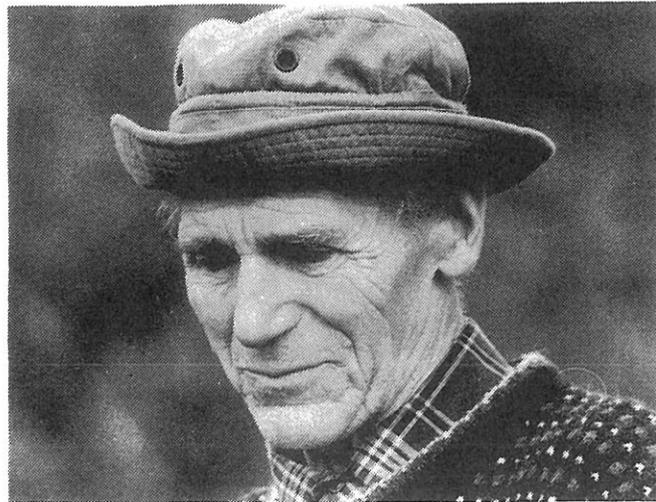
Frå s. 12

eit «krosstog» mot aust mot finnane som hadde late seg kristna frå aust. Det var mest so ein skulde tru at paven vilde få Alexander or vegen slik at svenskane lettvent kunde få fara vidare frå Tavastland mot Novgorod. Og det er godt mogleg at Alexander kjende til at Innocens ogso hadde utsendingar hjå tatar khanen med tilbod um eit samband retta mot Bysants, den åndelege hovudstaden for den ortodokse kyrkja.

Kor medveten Alexander Nevskij var um valet han stod framfyre, er ikkje godt for oss å veta. Vende han seg mot vest for hjelp, kunde det nok føre til at han kom undan tataråket, men truleg vilde det verta undergangen for den ortodokse kyrkja i Russland. Snudde han tvert um og gav seg yver åt khanen, vilde kyrkja få fred, for tatarane rekna alle trusretningar for greiner på det same treet, men sjølv vilde Alexander verta ein lydfyrste under tatar khanen som vilde leggje tunge skattebører på folket og krevja mange krigsfolk åt herane sine langt burte i andre land. Då sendemenn frå paven i 1251 på nytt stod fram for Alexander Nevskij, tok han ei avgjerdsle som var med til å steine grenselina millom aust og vest fastare: «Frå Adam til storflaumen, frå storflaumen til det sjuande kyrkjemøtet, alt det kjenner me godt til. Men frå dykk tek me ingen lærdom imot», svara Alexander. Trast etter drog han til khanen i Sarai ved storelvi Volga og gav seg inn under honom.

Når me no i ettertid skal døma um avgjerdsla som Alexander Nevskij tok, skal me koma i hug at khanen på Alexander si tid var nestoriansk kristen, den kulturelle forstånden var difor ikkje so drjug som ein kunde tru. Det var fyst seinare at islam fekk innpass hjå tatarane, men då òg lét dei den russiske kyrkja hava fred og sjølvstende. Dei vestlege latinarane derimot, vilde ha tynt kyrkja i Russland, det hadde løyndspelet til paven synt til fullnads. Me kan sjølv sagt segja oss leide for at Alexander var med til å gå upp eit so tydeleg deilde millom aust og vest, men åtaki frå vest mot det åndelege og verdslege sjølvstendet i Russland hev ogso skuld i at det vart som vart.

Skal tru dei tenkte på Alexander Nevskij, dei russiske soldatane då dei i nattemyrkret fór yver den russiske grensa sud um Peipussjøen med dei jamne slagi av toghjuli mot skinnegangen under seg? Kanhende nokre fåe. Men eg trur fleire av dei kom Estland i hug som eit eige land då dei no nyleg fekk sjå korleis Estland tapte 0-2 for Italia i EM-kvalifiseringi i fotball for karar.



Når det kjem til stykket

*År ut og år inn har du site bøygd yver bøkene,
du har samla deg meir kunnskap
enn du treng til ni liv.*

*Når det kjem til stykket, er det
so lite som skal til, og det vesle
har hjarta alltid visst.*

*I Egypt hadde guden for lærdom
hovud som ei ape.*

Olav H. Hauge

Or «Dikt i samling», 1980. Prenta med løyve frå Bodil Cappelen og Det Norske Samlaget

DAG OG TID

Karl Johans gate 13
0109 Oslo

Verdas einaste *Partipolitisk*
riksavis på *ubunden vekeavis*
nynorsk! *med brei kultur-*
dekking og
fingeren i jorda.

Telefon
22 11 15 55

Telefaks
22 41 42 10

Or Tuftekallen 20. oktober 1994:

Ferd til Gryllefjord

Av Leidulv Hundvin

For nokre år sidan stod den aldrande skulestyraren Ivar Kleiva her i laget og fortalde um den fyrste lærarposten han hadde i slutten av 1920-åri. Han var då som ung mann nyss ferdigutdana lærar, og hadde livet framfyr seg. Men arbeidsløysa var stor, mykje større enn ho er i dag. Og då var det heller ingen studnad eller krisehjelp å henta for ein arbeidslaus ungdom. Lukkeleg og glad vart den unge læraren då han endeleg fekk seg ein lærarpost ytst ute på øyi Senja i Troms fylke.

Det var um desse åri Ivar Kleiva fortalde. Um små kår, fatige fiskarar, og eit herad som stod under offentleg administrasjon på grunn av sviktande inntekter og pengeløysa. Men likevel, med ein lærenæm og glad barneflokk som hadde andre vanar og andre songar enn dei me «søringane» hadde.

For oss laga det seg slik at ein av sønene våre denne sumaren hamna som skulestyrar på ein vidaregåande skule på Finnsnes, so kona og eg vilde vitja dei fyrr myrketidi gjorde seg gjeldande. Onsdag den 5. oktober 1994 bar det med fly oppyver. Ei reis som vilde teke på lag fire døger med «Hurtigruta», gjorde me no undan på like mange timar.

Finnsnes er den tredje største tettstaden i Troms, og han ligg i Lenvik herad. Frå Finnsnes går det no bru yver Gisundet til Senja, Noregs største øy.



Og no var det at Ivar Kleiva sin tale rann meg i hugen. Eg måtte få koma meg ut til Gryllefjord for å sjå det harde og ville riket der han hadde si fyrste lærargjerning, og der han fann kona si.

Sundag den 9. oktober, etter å ha vore på gudstenesta i den vakre Finnsnes kyrkja, bar det med bil yver brui til Senja. Austre luten av Senja høyrer til Lenvik, vidare køyrde me gjennom Tranøy og Berg herad, og til sist inn i Torsken, der Gryllefjord ligg.

Senja er eit Noreg i miniatyr. Der finn du mest alt. Øyi hev store myrar og vatn, høge fjelltoppar som ragar upp til 1 000 meter yver havet, og tronge fjordar som skjer seg inn millom flogbratte fjell.

Elgen beiter der, og samane hev store reinsflokkar som beiter i fjelli um sumaren, og nede i låglandet vinters tid. Og um hausten skal dei digre moltemyrane vera gule. No fekk me ikkje sjå moltor eller gule skogar. Me var for seine til det. Lauvet hadde alt falle av, og snøelingane gjekk kring fjelltoppane, men landet opna seg etter kvart.

vilt og fagert på sin måte.

Fyrr me tok i veg på siste biten til Gryllefjord, køyrde me framum Hamn. Der hev dei vølt ei gamal fiskebu og bygt upp eit lite fiskevær, og der er det fullt av turistar heile sumarhalvåret, mest tyskarar. Me måtte som snarast innum der.

Etter ei bratt oppstiging såg me Gryllefjorden framfyr oss. Flogbratte fjell på båe sidor, og mot nordvest opna han seg for sjøve storhavet. Me var snart framme ved målet. Likevel var det eit godt stykke att fyrr me kom til sjøve tettstaden Gryllefjord. Han ligg langs fjorden på vestsida, langt ute. To gator eller vegar gjeng gjennom småbyen. Ei langs fjorden, og denne gata køyrde me ut. Ved vegs ende snudde me, og so bar det inn att den øvre. Der fann me skulen.

Men det var nok ikkje i denne bygningen Ivar Kleiva hadde havt lærargjerning i si. Han var nok longo burte, og ein ny skule med tvo fulle høgder ovanum kjellaren var komen i staden. Huset var måla i fargane raudt og kvitt, og som storparten av husi der uppe var det bylgjeblegg på taket. Pannestein vilde vel truleg ikkje verta liggjande lenge i desse verharde stroki.

Med bert hovud gjekk eg ut or bilen og tok eit par bilete, medan vinden piska rundt øyro. For mitt indre auga såg eg læraren som kom til denne utposten for nærare 70 år sidan. Kva tenkte den unge sunnmøringen då? Korleis såg det ut her den gongen? Husi var vel både låge og fatigslege, og skulestova liti og trekkfull. Og armodi lyste vel langan leid. Men voni um betre dagar og tider låg nok løynd i barmen hjå dei fleste. Og veg var det no visseleg ikkje. Eg reknar med at sjøvegen var einaste framkomstvegen den gongen, slik han for det meste var det i Nordhordland òg.

No hev Ivar Kleiva vorte 91 år, og høyrsla sviktar. Men åndi er frisk, og tankane klære. So frå Vestmannalaget og Tuftekallen sender me heiderslagsmannen og kona hans våre beste helsingar. Og bladstyraren helsar serleg. For hadde det ikkje vore for den glødande talen Ivar Kleiva heldt der i laget, hadde heller ikkje bladstyraren havt tankar um å sjå Gryllefjord. No vart dette eit mål, same um det var 75 km å køyra.

Og so fekk han sjå både Berg og Torsken attåt. Det hadde òg sitt historiske verd, men eg vil venta med å koma inn på det no. Elles vilde eg rota meg ut på viddone, og Tuftekallen vilde verta for lang. Og det skal ein akta seg for. Ingenting er verre enn å setja tolmodet til lydarane på prøve. For då kjem geispen fram, og litt um senn ogso svevnen ...

So Tuftekallen takkar for seg, og gøymer resten til ein annan gong.

HIV UT BOKMÅLET!

Det er kva Norsk Målungdom (NMU) meiner me skal gjera i dette landet.

Korleis me skal gjera dette kan **DU** lesa om i meldingsbladet åt NMU - EG.

EG kjem ut med seks nummer i året, og det kostar berre 120 kroner for ei årstinging. (Medlemer i NMU fær bladet gratis)

TING EG OG LES UM: grunnlaget for målreisingi, organisasjonsstoff, nasjonale spursmål i andre land, målbruk og normaltalemål, friske ordskifte, og mykje meir for målinteresserte!

JA, eg vil tinga EG

Namn:

Adresse:

Poststad:

Send åt: Norsk Målungdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 Oslo, tlf: 22 36 40 43, Faks: 22 36 40 68

Godt Bragr-møte

Norrønlaget Bragr hadde eit triveleg møte i Kaffistova til Bondeungdomslaget den 21/10-1994. Lars Bjarne Marøy leidde samkoma. Nære arbeidsoppgåvor vart dryfta, og Marøy kunde fortelja at Conrad Clausen hadde planlagt ei samling Janson-dikt fyrr han døydde. Dette arbeidet er ført vidare. Men fyrebels tek laget sikte på å få selt undan av bøkene som alt ligg på lager, uvanleg vakre bøker som ikkje vert foraldra. Ei stutt samtale um fyremålsparagrafen for laget stogga ved det eldste fyremålet, «eit felag for norrøn målhegd».

Hovudinnslaget på møtet var den forvitnelege utgreidingi til Bodil Haug um norsk songtradisjon. Umgrepet er ikkje heilt eintydeleg, og der er innverknad millom songtradisjonen innanfor og utanfor landegrensone.

Ballador (riddarvisor, dansevisor) kjenner me frå 1200-talet - som fleire avbrigde av »Liti-Kjersti«. Mest kjend er tradisjonen frå Telemark, men balladeform hev truleg vore i bruk i heile landet. *Stevi* - gamalstev og nystev - er skylde med Håvåmål. Dei hev serleg funnest att i Setesdal og Telemark. Stevjing hev halde seg lengst i Setesdal, eggjande/tergande samtalar på nystev.

I *bånsullar* og *reglor* hev tonane gjerne talt meir enn teksti. Det same kann segjast um *kulokkar*. *Kjøkemeistervisone* skulde leida bordseta. *Skillingsvisone* er oftast skrivne på dansk, men kann vera forvitnelege nok i innhald.

Salmemelodiane (religiøs song) hev toneinnslag som er uvanleg i dag, med di her er kvarttonar som ikkje kann spelast på piano

Um denne siste songtradisjonen fortalde Bodil Haug at Ingrid Gjertsen nyleg hev skrive ei hovudoppgåve med døme serleg frå Luster. Bodil Haug kunde elles på ein framifrå god måte gjera utgreidingi levande med songinnslag som tydeleg gjorde klårt kva ho meinte; endåtil dei fine melodiose avbrigdi med kvarttonar fekk ho yvertydande fram.

Nye bøker

Bodil Cappelen / Alexander Seippel: Bilete og tekstar frå Det gamle Testamentet

Tekstar frå fyrste norske bibelumsetjing. Teikningar i fargar av Bodil Cappelen. Fyreord av Olav H. Hauge. Fin gåvebok. I band kr. 195,-.

Jostein Krokvik: Ny Hungrvekja og Jan Prahl

Utgreiding um ein sermerkt Bergens-målmann og ein heller ukjend bolk i lokal og nasjonal målstrid. Sersynte Bergens-foto ved Jo Gjerstad. Hefta kr. 160,-.

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø - ei livsskildring

Indrebø-skildring av dotter til Gustav Indrebø, bygd på eigne minne og ei mengd private dokument. Nært og varmt portrett med nytt ljøs yver Gustav Indrebø og samtidi hans. I band kr. 230,-.

Sigrid Omland Hansteen: Idyllar i ei ulvetid

Dikt rotfeste i Telemark um viktuge livsspursmål. Hefta kr. 130,-.

Sigurd Sandvik: Litl-Ola

Barnebok um liv og oppvekstvilkår på ein fjellgard i Suldal for 70 år sidan. Ei uvanleg bok av folkehøgskulestyrar h.v. Sigurd Sandvik Teikningar av Astrid Haugland. Hefta kr. 145,-.

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Sunnmøre (1994)

Bok frå Aasen-selskapet, red. Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. Eineståande tilfang frå samlarferdene til Aasen, med ordsamlingar og grammatiske utgreidingar. Prenta for fyrste gong. 330 sidor. Hefta kr. 180,-.

Nokre eldre bøker um mål og målsoga:

Ivar Aasen: Sunnmørsgrammatikkane (1993)

Frå Aasen-selskapet. Red. Bondevik, Nes, Aarset. Hefta kr. 180,-.

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad (2. utg. 1975)

Aasens etterlatne synonymbok. Hefta kr. 60,-. I band kr. 80,-.

Gustav Indrebø: Norsk målsoga (1951)

Få bøker att av det grunnleggjande Indrebø-verket. I band kr. 300,-.

Gustav Indrebø: Kva er målreising? (1976)

Indrebø-utgreidingar i utval. Hefta kr. 50,-.

Gustav Indrebø: På norsk grunn (1989)

Utgreidingar av Indrebø og stor Indrebø-bibliografi ved Jarle Bondevik og Oddvar Nes. Hefta kr. 125,-.

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg (2. utg. 1950)

Gjelsviks ervebrev til det norske målfolket. I band kr. 60,-.

Hannaas, Clausen, Jerdal: Vestmannalaget 110 år (1979)

Soga til eldste mållaget i landet. I band kr. 200,-.

Clausen, Conrad (red.): *Festskrift til Ludvig Jerdal* (1988)

Verdfull kultursoga av og um han som var formann i Vestmannalaget i 40 år. I band kr. 195,-.

Jostein Krokvik: Kjettarord um norsk målkymi (1985)

Essay-bok um målstrid og målpolitikk. Hefta kr. 24,-.

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle (1991)

Kritisk gjennomgang av statleg rettskrivingspolitikk frå Ivar Aasens tid til i dag. Hefta kr. 160,-.

Eigil Lehmann: Reise det som velt er (1990)

Um norrøn målbygnad og målbunad. Hefta kr. 115,-.

Eigil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. Ny utg. i band kr. 130,-.

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet (1991) Hefta kr. 150,-.

Norsk Bokreidingslag

Postboks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

Postgiro 0809 3918844

LÅRE BJØRNE MARO
 ELIASMARKEN 14
 5004 V. LAKSEVÅG

ISSN 0800-8647

RETURILSKRIFT:
 Vestmannen
 6143 Fiskåbygd

I sams strev for målrøkt

Vestmannalaget heldt møte i samband med 50-årshøgtidi for den sjølvstendige islenske republikken. Programmet vart eit vitnemål um nært samband millom Island og Vestmannalaget alt sidan laget vart skipa i 1868. Sokneprest Eigil Lehmann som hev skrive både Islendsk-norsk og Færøysk-norsk ordbok, tala um norrønt mål, og den sterke skyldskapen millom det gamle norrøne og det nye. Heile målsoga gjenom 1000 år lever i oss og um oss.

Etter Lehmann tala Ludvig Jerdal og kom inn på at Vestmannalaget alt i 1873, 5 år etter lagsskipingi, hadde umlag 30 lagsmenn på Island, og i 1874 sende laget presten og dikteren Kristofer Janson til Island på tusundårshøgtidi for det islenske riket. Janson tala på Tingvellir, og Jerdal las talen hans. I 1974 var eg med på 1100-årshøgtidi på Tingvellir, utsend frå Vestmannalaget, sa Jerdal, og han las talen han heldt då han var i audiens hjå Forseti Islands, Kristjan Eldjarn. Sambandet millom laget og islendingane er so nært at laget hev havt 2 heiderslagsmenn på Island, skulestyrar og banksjef Torstein T. Viglundsson og prost og tjoedgardsvördur Eirikur J. Eiriksson. Me ser med vyrndad og takksemd til frendefolket som hev dyrka målet sitt med truskap og kjærleik, medan me held på og øyder den arven.

Islands konsul i Bergen, Arne Holm, nemndi i si helsing dei vitjingane islendingar hev havt til Noreg og dei vitjingar nordmenn hev gjort på Island, sist med eit storfelt Vossabrudlaup. Sambandet hev vorte sterkare med desse tiltaki. Til møtet no var islendingar i Bergen innbedne.

Formannen Leidulv Hundvin styrde møtet. Ved opningi heldt han minnetalor um dikteren Olav H. Hauge og Erna Fjeldstad.

L. J.

Kåre Lunden um nasjonalstaten

På eit møte i BUL i Bjørgvin nyleg greidde professor Kåre Lunden ut um nasjonal-kjensla, nasjonalisme og nasjonalstat. Sidan eit ålment godkjent postulat (uprova grunnsetning) segjer at mennesket er ein sosial skapning med trong for hopehav med andre, fær nasjonen og nasjonaliteten ein naturleg plass i tankelivet. Nasjonen trengst som ein demokratisk skipnad. Med bakgrunn i dette vert det skynleg og rimeleg at det er størst folkeleg verksemd på Nei-sida i EU-striden. Lunden avviste at nazisme og fascisme skulde ha noko med nasjonaltanken å gjera.

God og rimeleg mat
får du på

Kaffistova til Ervingen

Torgegarden, Strandkaaien 2
5000 Bergen

Sluttordet:

Det er berre med godt
at du driv ut
det vonde.

Kristen Kold (1816-1870)

Lån og innskot?

SPØR OSS!

Kreditkassen gir deg ein total gjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familieøkonomien.

Våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon.

KREDITKASSEN

Distriktsbank Hordaland
 Allehelgens gt. 2, 5016 Bergen - Telefon 55 21 86 00